

Književnost.

Ksaver Meško: **Na smrt obsojeni**. Dramatska slika v treh dejanjih. Izdala Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1908. — Neopravičeno in za razvoj naše književnosti kvarljivo bi bilo, ako bi hoteli vsak domač slovstven proizvod brezpogojno hvaliti, z druge strani moramo pa vendar za domače blago imeti neko drugo mero kakor za tuji „uvoz“. Toda ravno v dramatičnem leposlovju ravnamo skoraj da obratno. Vsako izvorno igro sprejememo z nekim nezaupanjem in preziranjem, pri tujih pa nismo tako izbirčni. Enkrat se je izrekla misel, da nimamo domače drame, in zdaj se misli, da je treba zgrajati vsako izvorno slovensko dramo.

„Meško ni dramatik,“ se je izreklo krepko in odločno. Jaz mislim, da niti sam ne smatra dramatične književnosti za svojo najsilnejšo stran. On je predvsem lirik in tudi dramo „Na smrt obsojeni“ preveva vseskozi mehke lirične duh. S slovstvenega stališča to delu ni na kvar, prinaša prijetno toploto v dejanje in slednjič ne moti nikjer razvoja.

Neopravičeno je tudi grajati delo radi politične vsebine in Goethejev verz: „Pful, ein politisch Lied, ein garstig Lied“ se nikakor ne sme vzeti brezpogojno. Največji umotvori svetovne književnosti imajo politično vsebino: na primer Divina Commedia, Luzijada, Pan Tadeusz, srbske narodne pesmi, Ilijada itd. Če epiku-rejcu Goetheju ni dišala politika, je to njegova stvar. Domorodna čustva imajo gotovo ravnotako pravico do pesniške oblike, kakor na primer erotična. S tem seveda še ne trdimo, da je Meškova igra kak poseben umotvor. Saj jo je sam imenoval „dramatska slika“. Vendar bi bilo želeti, da bi se udomačila po naših odrih, in imela bo gotovo dober vpliv. Nobena vloga ne potrebuje posebne spretnosti, tudi scenerija je jako preprosta; če manjka igravcev, se lahko nekaj oseb črta, ne da bi se motilo dejanje.

S svojega stališča ne najdem jaz glavne napake igre „Na smrt obsojeni“ v njeni politični tendenci, niti v liričnem nastroju in jeziku, ampak v šoli in v struji, kateri pripada Meško — imenujmo jo subjektivizem, impresionizem, idealizem ali kakorkoli. Ljudje, ki tu nastopajo, niso naši ljudje, iz drenove grče in gline. To so igravci, ki so se naučili lepih deklamacij. Ali igra ne bi mnogo pridobila, ako bi gospod Meško pripeljal pred nas prave, pristne ljudi, se osvobodil subjektivnega drobnogleda in segel naravnost dol v polno, krepko življenje? Na sedanji poti se mora pri vsej svoji nadarjenosti prerano izpeti in izžeti, ker nobena duša ni tako bogata, da bi neprenehoma predla iz sebe same. Ako bi pa postal bolj realističen, bi se mu odprl široki svet, odprlo življenje in mogel bi zajemati neprestano iz njega. Dr. L. L.

Ivan Cankar: **Za križem**. Založil L. Schwentner. Ljubljana 1909. Strani 261. Naslovno risbo je risal Henrik Smrekar. — Pravijo, da stoji Cankar na zenitu, zdi se pa, da ga je že prekoračil. Tipi se ponavljajo, novih misli ne nahajamo, vračajo se stari prizori in znani značaji.

Samoobsebi se razume, da pride vsak pisatelj, tudi najnadarjenejši in najplodovitejši, do neke točke

v svojem življenju, ko je dal iz sebe vse, kar je imel, in potem predeluje, sestavlja bolj umetno, pili jezik, kreše bolj jasno značaje, izraža bolj plastično svoje ideje. Tako Tolstoj in Goethe, d'Annunzio in Sienkiewicz. Včasih nastane šele onkraj zenita chief d'oeuvre dotičnega umetnika.

Vredno bi bilo, da se enkrat vprašamo, zakaj se slovenski umetniki tako hitro starajo? Včasih se toži, da po neki nesrečni usodi smrt tako često pretrga našim kulturnim delavcem življenje, ko stoje v sili svojih let, ali celo, ko so se še komaj spustili na pot. Ali ne bi kazalo tudi, da se enkrat vprašamo, zakaj jih toliko prerano opeša, obnemore, izčrpa kmalu po začetku svoje sile in preneha delovati ali pa deluje brez umetniškega navdahnjenja dalje?

Često so gotovo materielni vzroki, ki uropajo slovenskemu umetniku predčasno življenjsko energijo in umetniško navdahnjenje, še večkrat jih ubija pa struja in kritika. Navedem en zgled:

Gotovo se mora priznati Stritarju mnogo zaslug za naše slovstvo in jezik, toda duh sentimentalnega svetobola in mehkužnega dolgovezenja je bil za naše pisatelje poguben. Levstik je bil pa toliko krepak značaj, da se mu je ustavil, Jurčič mu je podlegel in četudi bi mu smrt ne pretrgala tako zgodaj življenja, ne bi nam ustvaril tega, kar je obetal, ko se je razvijal še svobodno v struji svojega domorodnega realizma. Stritar je ubil Gregorčiča, kajti jasno je, da se je pesnik sicer drugače krasnih pesmi: „Človeka nikar!“ in „Moj črni plašč“ moral predčasno izpeti. V tej smeri je bil razvoj dalje nemogoč. S krepko roko je udaril vmes Mahnič in rešil, kar se je dalo rešiti, žal, da je samo podiral, a ni mogel ustvariti nove šole.

Nastala je pod zunanjimi vplivi in večinoma tudi na tujih tleh nova šola, katere glavni predstavitelj je Ivan Cankar, tako da moremo zaznamenovati karakteristične črte te šole naravnost z besedo „cankarjanstvo“, katera beseda se je že prijala v gotovih krogih. V zbirki novel „Za križem“ — ki so bile deloma že priobčene v „Dom in Svetu“, „Zvonu“ in drugod, vidimo pravega Cankarja z vsemi značilnimi potezami. Nekatero novelico so svoje vrste pravi biseri, in kdor nima časa ali volje, da bi prečital več njegovih del in si želi kakšnega spisa, iz katerega bi si mogel ustvariti vsaj deloma pojmo o „cankarjanstvu“, bi mu najbolj priporočil to zbirko.

Tudi Cankar se je razvijal in izpreminjal, in med njegovimi prvimi in poslednjimi deli je velik razloček. Vendar se vleče skozi vse njegovo slovstveno delovanje nekaj, kar mu je bistveno in tipično in kar se prikazuje povsod, pod raznimi oblikami in v različni podobi. Cankar je postal prvak gotove šole, in njegovi učenci se z vsemi silami trudijo, da bi ga posnemali, toda nihče ga ne doseže v njegovem žanru.

Cankarjanstvo vlada torej v našem slovstvu, sega pa tudi vedno bolj globoko v naše življenje. Zlasti med mladino se širi vedno bolj duh, ki veje iz Cankarjevih spisov, in prišel bo čas, ko bomo morali tudi na drugih poljih z njim računati.

Kaj je torej „cankarjanstvo“?